

ირინა თავაძე

IRINA TAVADZE

ონომიკის დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტ პროფესორი

PhD in economics, assistant professor, Batumi Shota Rustaveli Shtate University

ანოტაცია

საქართველო, როგორც დამოუკიდებელი ქვეყანა და მსოფლიოს ერთა თანამეგობრობის სრულფუნქციონირებელი წევრი თვრამეტი წლის წინ გაჩნდა პოლიტიკურ რუკაზე. მაგრამ, ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, თითქოს მისი, როგორც სახელმწიფოს ისტორიაც მხოლოდ ამ თვრამეტი წლით შემოიფარგლება. საქართველოს სახელმწიფოებრიობის ხანგრძლივი მრავალსაუკუნოვანი ისტორია აქვს (2000 წელს ოფიციალურად აღინიშნა ქართული სახელმწიფოს სამი ათასი წლისთავი). ასევე ხანგრძლივია ფულის ემისიისა და მიმოქცევის ისტორიაც საქართველოში.

საქართველოში მოჭრილი პირველი მონეტა გახლავთ ჩვენს წ.აღ-მდე VI საუკუნეში, ე.წ. „კოლხური თეთრის“ მსხვილი ნომინალი - ტეტრადრამა. იგი უიშვიათეს მონეტათა რიცხვს მიეკუთვნება, მაშინ როცა კოლხური თეთრის წვრილი ნომინალები (ტრიობოლები) ათასობითაა ცნობილი კოლხეთის ისტორიული ტერიტორიიდან, რომელიც ძირითადად დასავლეთ საქართველოს მოიცავს.

ტერიტორიაზე მიმოქცევაში მყოფი ფული ყოველთვის არ იყო ორიგინალური ეროვნული ვალუტა. მაგრამ, როგორც კი ოდნავ მაინც სუსტდებოდა საგარეო-პოლიტიკური წნეხი, საქართველოს ხელისუფლება დაუყოვნებლივ ახორციელებდა თავის სუვერენულ რეგალიას - ჭრიდა საკუთარ ფულს.

XIX საუკუნის დასაწყისში საქართველოს რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში მოქცევის შედეგად, დამოუკიდებლობის დაკარგვასთან ერთად შეწყდა უკანასკნელი ქართული ფულის ე.წ. „სირმა აბაზის“ ემისია, რომელიც პოპულარობით სარგებლობდა მთელ კავკასიაში. ამას მოჰყვა, თბილისის ზარაფხანაში რუსულ-ქართული მონეტების ემისია;

1918-1921 წლებში ხდებოდა ამიერკავკასიის კომისარიატისა და დამოუკიდებელი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ბონების გამოშვება, აგრეთვე საქართველოს და ამიერკავკასიის ფედერაციის ბონები, გამოშვებული საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციისა და ანექსიის შემდეგ, 1921-1924 წლებში.

1991 წლის 9 აპრილს გამოცხადდა საქართველოს დამოუკიდებლობა. 1993 წლის 5 აპრილიდან მიმოქცეოდა საქართველოს ეროვნული ბანკის კუპონები 1995 წლის 2 ოქტომბრამდე.

1995 წლის 2 ოქტომბრიდან ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე ერთიან კანონიერ საგადასახადო საშუალებად გამოცხადდა ახალი ქართული ეროვნული ვალუტა „ლარი“. იგი სრულყოფის თვალსაზრისით განიცდის მოდიფიცირებას: 1999 წ., 2002 წ., 2004 წ., 2016 წ.

ქართული ფულის ემისია ეროვნული ეკონომიკის განვითარებისათვის ერთმნიშვნელოვნად განმსაზღვრელია.

საკვანძო სიტყვები: ემისია; დრამა; ტრიობოლი; ქართულ-სახანური მონეტები; ფულის ფუნქციები; ზარაფხანა.

Abstract

Georgia, as an independent country and plenipotentiary member of the world community of nations, appeared on the political map 18 years ago. But it doesn't mean that its state history is limited to this 18 years. Georgia has a history of many centuries (Three thousand year anniversary of Georgian state was officially celebrated in 2000). So long is the history of the emission and circulation of Georgian money as well.

The first coin in Georgia was in VI century BC, large denomination of the so called “Colchis tetri” – Tetrachma. It belongs to the number of rarest coins, whereas small denominations (Triobolis) are known thousands

from the historical territories of Colchis, which mainly cover West Georgia.

The emission of Georgian money lasted for centuries; however, circulated money of the territory of the country was not always original national currency. But as the foreign political pressure weakened, Georgian government immediately implemented its sovereign regalia – cut its own money.

At the beginning of XIX century, after Georgia was converted within Russian Empire, with the loss of independence Georgia ceased the emission of the so called “Sirma abazi” the last Georgian money, which was very popular in the whole Caucasus. This was followed by the emission of Russian-Georgian coins in Tbilisi mint.

In 1918-1921, there were produced Bonis of Transcaucasia Commissariat and Democratic Republic of Independent Georgia, and Georgian and Transcaucasia Federation Bonis as well, released after Soviet Russia annexed and occupied Georgia, in 1921-1924.

On April 9, 1991 Georgian independence was announced. From April 5, 1993 to October 2, 1995 circulated Coupons of Georgian National Bank.

On October 2, 1995, new Georgian National currency “Lari” was announced as a legal tax means on the whole territory of the country. It undergoes modification in order to be perfect: 1999, 2000, 2004, and 2016.

The emission of Georgian money for National economic development is unequivocally determinant.

Key words: *emission, Drachma, Trioboli, Georgian-Sasanian coins, money functions, mint.*

საქართველო, როგორც დამოუკიდებელი ქვეყანა და მსოფლიოს ერთა თანამეგობრობის სრულფუნქციონირების წევრი თვრამეტი წლის წინ გაჩნდა პოლიტიკურ რუკაზე. მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, თითქოს მისი, როგორც სახელმწიფოს ისტორიაც მხოლოდ ამ თვრამეტი წლით შემოიფარგლება. საქართველოს სახელმწიფოებრიობის ხანგრძლივი მრავალსაუკუნოვანი ისტორია აქვს (2000 წელს ოფიციალურად აღინიშნა ქართული სახელმწიფოს სამი ათასი წლისთავი). ასევე ხანგრძლივია ფულის ემისიისა და მიმოქცევის ისტორიაც საქართველოში.

საქართველოში მოჭრილი პირველი მონეტა გახლავთ ე.წ. კოლხური თეთრის მსხვილი ნომინალი - ტეტრადრაქმა.

ეს ტეტრადრაქმა, ისევე როგორც კოლხური თეთრის მსხვილი ნომინალები - დიდაქმები და დრაქმები, უიშვიათეს მონეტათა რიცხვს მიეკუთვნება, მაშინ როცა კოლხური თეთრის წვრილი ნომინალები (ტრიობოლები) ათასობითაა ცნობილი კოლხეთის ისტორიული ტერიტორიიდან, რომელიც ძირითადად დასავლეთ საქართველოს მოიცავს.

კოლხეთში ვერცხლის ფულის ემისია ჩვენს წელთაღრიცხვამდე მეექვსე საუკუნეში დაიწყო, მაშინ როცა მონეტა მსოფლიოს სულ რამდენიმე სახელმწიფოში იჭრებოდა, ამდენად კოლხური თეთრი მსოფლიოს უძველეს მონეტათა რიცხვს მიეკუთვნება და თავისი მხატვრული სახითა და ტექნიკური შესრულების დონით ტოლს არ უდებს თანადროული მოწინავე ქვეყნების არც ერთ მონეტას.

კოლხური თეთრის მცირე ნომინალები ჩვენს წელთაღრიცხვამდე მესამე საუკუნემდე დარჩა ბრუნვაში, როცა მას აღექსანდრე მაკედონელისა და ლისიმაკეს ოქროს სტატერები და ამ სტატერების ადგილობრივი, ქართული მინაერთე-

ბი ჩაენაცვლა და მას უმდეგ საქართველოში ფულის მიმოქცევა არასოდეს შეწყვეტილა, თუმცა ქვეყნის ტერიტორიაზე მიმოქცევაში მყოფი ფული ყოველთვის არ იყო ორიგინალური ეროვნული ვალუტა.

ასე, მაგალითად, ქრისტიანული წელთაღრიცხვის პირველ-მეორე საუკუნეების საქართველოში (იბერიაში ანუ ქართლის სამეფოში) პარალელურად მიმოქცეოდა რომაული და პართული ფული, რაც ბრწყინვალედ ასახავს იმდროინდელ პოლიტიკურ ვითარებას, როდესაც პატარა ქართულ სამეფოს უხდებოდა ბალანსირება ორ ურთიერთმოქიშპო იმპერიასს რომსა და ირანს (პართიას) შორის. მეშვიდე-მეათე საუკუნეებში კი, არაბობის დროს, საქართველოში ისევე როგორც მთელს ახლო აღმოსავლეთში, არბული დირჰემები იბრუნვოდა და თბილისის ზარაფხანაშიც არაბული ყაიდის მონეტებს ჭრიდნენ. ანალოგიური ვითარება იყო XVI-XVII საუკუნეებშიც, სპარსელთა მძლავრობის დროს: ქართლისა და კახეთის მეფეები იძულებულნი იყვნენ ირანის სეფიანი შაფების სახელით მოექრათ ვერცხლის ფული თბილისისა და ზაგემის ზარაფხანებში, შესაბამისად.

მაგრამ, როგორც კი ოდნავ მაინც სუსტდებოდა საგარეო-პოლიტიკური წნეხი, საქართველოს ხელისუფლება დაუყოვნებლივ ახორციელებდა თავის სუვერენულ რეგალიას - ჭრიდა საკუთარ ფულს.

ქართული ასომთავრული ზედწერილები მონეტებზე პირველად VI საუკუნეში ჩნდება: ქართლის ერისმთავრები გუარამი, ჯუანშერი და სტეფანოზი ჭრიან ვერცხლის მონეტებს, რომლებიც ირანის შაჰის პორმიზდ IV (579-590 წ.წ) დრაქმის ტიპს იმეორებს და ზედ თავის სახელებს აწერენ. ამავე ტიპის ანონიმურ ქართულ-სასანურ მონეტებზექრისტიანული სიმბოლოური ჯვარია გამოსახული, ან ავერსზე, შაჰის პორტრეტის გერდით, ან რე-

ვერსზე, სადაც ჯვარს უკავია სასანელთა უდიდესი სიწმინდის - ცეცხლის ადგილი საკურთხეველზე.

ქართულ-სასანური მონეტები საკმაოდ იშვიათ მონეტათა რიცხვს მიეკუთვნება. X-XII საუკუნეები საქართველოს უდიდესი პოლიტიკური და ეკონომიკური აღმავლობის ხანაა. არაბთა ბატონობიდან თავდასხნილი მძლავრი შემოქმედებითი პოტენციალით არის დამუხტული და მისთვის აღარ არსებობს დაუძლეველი წინააღმდეგობა. ამიტომაც, რომ სწორედ ამ დროს აღწევს შუა საუკუნეების ქართული ხელოვნება, ხუროთმოძღვრება, დაზგური და მონუმენტური ფერწერა, ოქრომჭედლობა, ქანდაკება, პროფესიული მუსიკა-მანამდე (და შემდეგაც) მიუწვდომელ სიმაღლეებს რომელიც დღესაც გაცეცხას და აღტაცებას იწვევს. ამავე ეპოქაში იქმნება ქართული ლიტერატურის - მხატვრული პოეზიისა და პროზის შდევრები, რომელთა გვირგვინია შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“, მაღალ დონეს აღწევს იტორიოგრაფია; იქმნება საისტორიო თხზულებათა კოდექსი „ქართლის ცხოვრება“. საქართველოში ორი უმაღლესი სასწავლებელი - იყალთოს და გელათის აკადემიები მოქმედებდა, სადაც ჰყვარდა მეცნიერება - თეოლოგია, ფილოსოფია, მათემატიკა, ასტრონომია, მედიცინა. შემონახულია სათანადო ტრადიციები.

მეათე საუკუნის ბოლოს წვრილ-წვრილი დამოუკიდებელი ქართული სამეფო-სამთავროების გაერთიანების შედეგად შეიქმნა საქართველოს ერთიანი მძლავრი მონარქია, რომელმაც სულ ცოტა ხანში ბიზანტიის იმპერიასაც კი გაუწია სამხედრო დაპირისპირება. XII საუკუნეში საქართველოს სამეფო წინააზიის უძლიერეს სახელმწიფოდ იქცა და მისი ტერიტორია მთელ კავკასიას მოიცავდა, რაც აისახა საქართველოს მეფეთა ტიტულატურაში: „მეფე აფხაზთა, ქართველთა, რანთა და კახთა, სომეხთა და მოვაკანელთა, შაჰან-შა და შირვან-შა“.

ბრიტანეთის მუზეუმში დაცულია დავით IV აღმაშენებლის უნუკალური მონეტა, რომელზეც დავითი მოხსენიებულია - აფხაზთა, ქართველთა, რანთა და სომეხთა მეფედ.

ერთიანი საქართველოს მეფეების - დემეტრე I, დავით I V, გიორგი III, თამარის, გიორგი IV ლაშას და რუსუდანის მონეტებზე შედარებით მოკლე ქართული ზედწერილების პარალელურად ვრცელი არაბული (ხანდახან სპარსული) წარწერებია ამოტვიფრული. როგორც ჩანს, ამ ხერხს საქართველოს ხელისუფლება იმ მიზნით მიმართავდა, რომ ქართული ფული უფრო იოლად გასულიყო აღმოსავლეთის ქვეყნებში, რომლებთანაც საქართველოს ოდითგანვე მჭიდრო სავაჭრო - ეკონომიკური ურთიერთობები აკავშირებდა და სადაც ძირითადი საურთიერთობო ენა არაბული იყო. ამ ზედწერილებში საქართველოს ხელისუფალნი მეფეთა მეფედ და მესიის მახვილად და დედო-

ფალთა დედოფლად და მესიის თაყვანისმცემლად მოიხსენიებენ. სანიმუშოდ მოვიტანთ თამარის 1187 წელს მოჭრილი მონეტის ლეგენდის თარგმანს: „დედოფალი დიდებული, მშვენიერა ქვეყნისა და სარწმუნოებისა, თამარ, გიორგისა, მესიის თაყვანისმცემელი. განადიდოს ღმერთმა ძლევანი მისნი, განადიდოს ღმერთმა დიდება მისი, განაგრძოს ჩრდილი მისი და განამტკიცოს კეთილდღობამისი.“

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ის, ერთი შეხედვით უცნაური გარემოება, რომ საქართველოს სამეფოს ამ ოქროს ხანაში, დემეტრედან გიორგი ლაშამდე ჩათვლით, ფული მხოლოდ სპილენძისა იჭრებოდა, თუმცა, თი მონეტებზე ამოტვიფრულ ქართულ და არაბულ წარწერებს დაუფჯერებთ, ისინივერცხლის ფული, ღირჰმებია. ამდენად ცხადია, ეს მონეტები საკრედიტო ფული იყო, რომელიც იძულებითი კურსით იბრუნებოდა.

საქართველოს მეზობელ ისლამურ ქვეყნებშიც და შუა აზიაშიც იმ დროს ასევე მხოლოდ სპილენძის ფული იჭრებოდა. ვერცხლის ემისია საყოველთად შეწყვეტილი იყო.

„ვერცხლის კრიზისის“ - ასე უწოდებენ ამ პერიოდს სპეციალურ ლიტერატურაში - აისხნა იმით, თითქოს ამ დროს ... მიზეზის გამო გამოიღია ან ძლიერ შემცირდა ვერცხლის მარაგი აღმოსავლეთში, კრიტიკას ვერ უძლებს, რადგან სწორედ ამ დროსაა ვერცხლის უამრავი ჭურჭელი და ჯვარ-ხატები საქართველოში და არც წერილობით წყაროებში იგრძნობა თვალ-მარგალიტისა და ოქრო-ვერცხლის ნაკლებობა, გავიხსენოთ, თუნდაც „ვეფხისტყაოსანის“ შესაბამისი პასაჟები.

ფული შოთა რუსთაველს მრავალგზის აქვს მოხსენიებული „ვეფხისტყაოსანში“, მაგრამ არა „ფულის“ სახით, არამედ როგორც ისინი ძველად იქოდებოდნენ. იგი ფულის აღმნიშვნელად ხმარობს იმ ლითონის სახელქოდებებს, რომლებიც სხვანაირად იჭრებოდა ფული: ოქრო, ვერცხლი, რვალი, სპილენძი. უფრო შირად ფულის აღმნიშვნელად ხმარობს ოქროს. მაგალითად, ნურადინ ფრიდონისკენ მიმავალი ტარიელი და ავთანდილი გზაში იყიდიან ცხენს, რაშიც გადაიხდიან ოქროს:

„მუნ, ვაჭარმან, ოქროს ფასად ცხენი მისცა, არა უძღვნა“ (1360).

აქ ოქროთი აღნიშნულია ფული. გარდა ოქროსა „ვეფხისტყაოსანში“ ნახმარია აგრეთვე ტერმინები: „წითელი“, „მადრიბული“, „ვერცხლი“, „რვალი“ (სულხან-საბას განმარტებით რვალი არის სპილენძისა და თუთიის შენარევი ლითონი, რომლისგანაც იჭრებოდა ფული). აგრეთვე, სხვადასხვა ქვეყნის მონეტების სახელწოდებანი: მაგალითად, ოქროს ფულის აღსანიშნავად იყენებდნენ - „დრაჰკანი“, „პერპერა“, „დრაჰმა“, „ხატაური“.

ფულის გაგებით რუსთაველი ხმარობს „ვერცხლსაც“. საქართველოში დავით აღმაშენე-

ბლამდე იჭრებოდა ვერცხლის ფული. დავით აღმაშენებლის რეფორმებს შორის მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მის მიერ ჩატარებულ ფულის რეფორმას, როგორც ნუმისმატიკურს, ისე საკუთრივ ფულის და ფინანსურის მხრივ. დავით აღმაშენებელმა შეცვალა მონეტის არა მარტო ეროვნული სახე, არამედ მისი შინაარსიც - ვერცხლის მაგიერ სპილენძს დააწერა, რომ ის მიიღება, როგორც თეთრი.

ვერცხლის ნაცვლად სპილენძიდან გამოჭედეს ფული გიორგი III-მ, თამარ მეფემ, ლაშა გიორგიმ და ნაწილობრივ, რუსუდანმაც. ამგვარად, შოთა რუსთაველის ეპოქაში ქართული ვერცხლის ფული არ იჭრებოდა, მაგრამ ბრუნვაში იგი მაინც იყო - ნაწილი ძველად მოჭრილი და ნაწილი უცხოური.

ფულის ლითონებს შორის შოთა უპირატესობას ანიჭებს ოქროს. მას ხშირად, როგორც ავღნიშნეთ, ფულის აღმნიშვნელად ხმარობს და ოქროს სხვადასხვა ფასეულობათა შორის თვლის მყარად. ავთანდილისა და თინათინის ქორწილზე უხვად გაცემული დასახელებისას შოთა რუსთაველი წერს:

„გაბედით და წასადებად ატლასი და ოქრო მყარი“ (1939).

მართალია, შოთა რუსთაველი ღირებულების პრობლემას არ იცნობდა, მარამ სხვადასხვა ფასეულობათა შორის ემპირიულად იცნობდა ოქროს სიმყარეს, მის სიმტკიცეს, მის უცვლელობას ფასთა მოძრაობაში [1. გვ., 124-125].

შოთა რუსთაველს აქვს მოცემული ოქროს, როგორც ფულის, ყველა დამახასიათებელი ფუნქცია ემპირიული გაკების გათვალისწინებით. ფულის როგორც ღირებულების საზომის ფუნქციის შემეცნებას აბრკოლებდა ფეოდალიზმის პირობებში საერთო ბაზრის შექმნისულობა და ადგილობრივი ხასიათი. მიმოსვლა გაძნელებული იყო, რაც რასაკვირველია ხელს უშლიდა ფულის, როგორც ღირებულების საზომის ფუნქციის განვითარებას.

შოთა რუსთაველს ფული მოხსენებული აქვს მიმოქცევის საშუალების ფუნქციაშიც. ფული იმოქცევის საშუალების ფუნქციას ასრულებს, რამდენადაც შუამავლობს საქონელმიმოქცევას.

შოთა რუსთაველს ფული მოხსენებული აქვს მიმოქცევის საშუალების ფუნქციაშიც. ფული მიმოცევის საშუალების ფუნქციას ასრულებს, რამდენადაც შუამავლობს საქონელმიმოქცევას.

„ტურფანი სეფედ გარდახსნა, ფასიცა დაათვლევინა“ (1067)

აქ ფული ასრულებს მიმოქცევის ფუნქციას. საქონლის ადგილს იჭერს ნაღდი ფული.

შუა საუკუნეების ფულად მიმოქცევაში წონით მასშტაბის სახელწოდება გამოხატავდა ფულის მასშტაბის სახელწოდებასაც. შემდგომში ლითონის წონის სახელწოდება დაშორდა მის თავდაპირველ წონით რაოდენობას. ამ დაშორე-

ბაში დიდი როლი ითამაშა მონეტების „შერყვნამ“.

შოთა რუსთაველს ფული წარმოდგენილი აქვს გადახდის ფუნქციის სახითაც. ავთანდილი ვეზირს ავალებს, მეფეს თხოვოს ავთანდილის გაშვება ტარიელის დასახმარებლად. საზღაურად მას დიდი თანხის გადახდას პირდება:

„მიაჯე ამოდ გაშვება და თავი გაიმაგრეო, ასი ათასი წითელი შენ ქრთამად შეიწირეო“ (732_{3,4})

„ვეფხისტყაოსანში“ წარმოდგენილია ფულის განძად დაგროვების ფუნქციაც. გაცვლითი ურთიერთობის განვითარებასთან ერთად იზრდება ფულის საზოგადოებრივი ძალაც. იგი ყველაფრის ბატონი გახდა, ამიტომ იზრდება ოქროს მოხვეჭის წყურვილი. შოთა რუსთაველს ეს ასე აქვს გამოთქმული:

„გული კრულია კაცისა, ხარბი და გაუძლომელი“ (709)

შოთა რუსთაველს ფული გადმოცემული აქვს მსოფლიო ფულის ფუნქციაშიც. ადრეულ შუა საუკუნეებში საგარეო ვაჭრობა სჭარბობდა საშინაო ვაჭრობას. ამიტომ ძვირფასი ლითონი უპირატესად მოემსახურებოდა საერთაშორისო გაცვლას. შუა საუკუნეების მეორე ნახევრიდან, საშინაო ბაზრის განვითარებასთან ერთად, ძვირფასი ლითონების მეტი წილი მოემსახურებოდა საშინაო ბაზარს.

შუა საუკუნეებში, მსხვილი საქალაქო ცენტრების შექმნის შედეგად, ფულმა მსოფლიო ფულის ფუნქცია შეიძინა. ამ ცენტრებში თავი მოიყარა ძვირფასი ლითონებით ვაჭრობამ და ისინი საერთაშორისო ანგარიშსწორების ცენტრებად იქცნენ. ასეთები იყვნენ ვროპის ქვეყნებიდან: ვენეცია, ფლორენცია, ანტვერპენი, ამსტერდამი. ამ ცენტრებში ხდებოდა მონეტებით, ოქროთი და ვერცხლით ვაჭრობა. აქ პლაკატებზე ნავენები იყო უცხოური მონეტების კურსი; აქ ხდებოდა ოქროსა და ვერცხლის მუდამ ცვალებადი საბაზრო ურთიერთობების განსაზღვრა. ლითონური მიმოქცევის სარეზერვო ფონდს წარმოადგენდა ის ძვირფასი ლითონები, რომლებიც გროვდებოდა დახურდავების მთავარ ცენტრებში. ამ ფონდებში წარმოებდა დიდძალი ოქრო-ვერცხლის მოქცევა და მიქცევა, სწორდებოდა რომელიმე სახელმწიფოს ხელისუფლების მიერ დაშვებული დარღვევები.

ფული მსოფლიო ფუნქციას ასრულებს ოქროს სახით. როდესაც ავთანდილი უცხოეთში გასამგზავრებლად მოემზადა, მან „წელთა ოქრო შემოიტყა“ (168₂); ვაჭრობა უცხოქვეყანაში ხდებოდა ოქროთი და ცხადია, სასყიდელი ოქროთი განისაზღვრებოდა. (2. გვ. 126-128)

სრულიად უეჭველია, რომ სპილენძის ემისიაზე ზემოთაღნიშნული საყოველთაო გადასვლა იყო შედეგი წინა და შუა სახელმწიფოთა უზენაეს ხელისუფალთა დონეზე მიღწეული საერთაშორისო შეთანხმებისა, რომლის მიზანი ჩვენთვის ჯერჯერობით ბუნდოვანია: ყოველ შემთხვევაში, ერთი რამ ცხადია: საკრედიტო ფულის

ხანგრძლივი არსებობა მიმოქცევაში ისე, რომ არ დაინგრეს ეკონომიკა, უცილობლად გულისხმობს საზოგადოების მხრივ ხელისუფლების ნდობის მაღალ დონეს (საქართველოს ეკონომიკა ხომ არ დანგრეულა, არამედ, პირიქით, განსაკუთრებულ აყვავებას განიცდიდა იმ დროს.) და მეორეც: ერთი მხრივ, სპილენძის ფული და, მეორე მხრივ, საერთაშორისო ვაჭრობის ინტენსივობის ის მაღალი დონე, რაც გაცხადებულია XII საუკუნის საქართველოს და წინა აზიის არქეოლოგიაში გულისხმობს საერთაშორისო საბანკო-საფინანსო კავშირების შესაბამისად მაღალ დონესაც, თორემ ნამდვილად წარმოდგენილია, რომ ვაჭრებს ქვეყნიდან ქვეყანაში აქლემებით ეზიდათ სპილენძის ფულით სავსე საპალნეები.

საყურადღებოა, რომ სწორედ „ვერცხლის კრიზისით“ მოქცეულ ქვეყნებზე გადიოდა ის დიდი აბრეშუმის გზა, რომელმაც ბოლო ხანს ასეთი აქტუალურობა შეიძინა და რომელიც იმ დროს განსაკუთრებით ინტენსიურად მოქმედებდა, რაც ვიფიქროთ შეუძლებელი იქნებოდა სათანადო სახელმწიფოთაშორისო შეთანხმების გარეშე.

XIII საუკუნის 20-იან წლებში მონღოლების შემოსევამ დაარღვია შუა და წინააზიაში არსებული პოლიტიკური წონასწორობა და „ვერცხლის კრიზისიც“ დასრულდა. ამის მაუწყებელი იყო საქართველოში საუკუნეზე მეტი წყვეტილის შემდეგ ვერცხლის ფული მოჭრა, რაც 1230 წელს განახორციელა რუსუდანმა (1222-1245). ამ დროს უნდა დამკვიდრებულიყო სპილენძის ძველი („შავი“) ღირებულებისაგან ვერცხლის დრამის განსახლებად ქართული ტერმინი „თეთრი“, რომელიც საქართველოში საერთოდ ფულის აღმნიშვნელ ერთ-ერთ ტერმინად იქცა. თანამედროვე ქართულ ხურდა ფულსაც ამიტომ ეწოდა „თეთრი“.

XIX საუკუნის დასაწყისში ჯერ ქართლ-კახეთის სამეფო, შემდეგ კი დანარჩენი საქართველო რუსეთის იმპერიის შიდაგენლობაში მოექცა. საქართველოს დამოუკიდებლობის დაკარგვასთან ერთად, ცხადია შეწყდა უკანასკნელი ქართული ფულის, მაღალი ხარისხის (98%) ვერცხლის ე.წ. სირმა აბაზის ემისია, რომელიც პოპულარობით სარგებლობდა მთელ კავკასიაში. მაგრამ ქვეყანას ფული სჭირდებოდა, რუსეთიდან ლითონის ფულის შემოზიდვა კი არ იყო იოლი დიდი მანძილისა და კავკასიის ომის გამო (ქაღალდის ასიგნაციებმა კავკასიაში ფეხი ვერ მოიკიდეს). ამიტომ რუსეთის ხელისუფლებამ 1804 წელს თბილისში აღადგინა ზარაფხანა, რომელიც 1834 წლამდე მოქმედებდა და ერეკლე მეფის დროინდელი სირმა აბაზის სისტემით უშვებდა რუსულ ფულზე უფრო მაღალი სინჯის ვერცხლის სამ ნომინალს - ორ აბაზიანს, აბაზიანს და ნახევარ აბაზიანს, და სპილენძის სამ ნომინალს. მონეტების ქართული ზედწერილები - ავერსზე - „ტფილისი“, რევერსზე კი - „ქართული თეთრი“ (ვერცხლის ფულზე) და „ქართული ფული“ (სპილენძზე), აგრეთვე ნომინალისა და მოჭრის

თარიღის აღმნიშვნელი ასო - ნიშნები. მხოლოდ ვერცხლის მონეტაზე, ქვედა კიდესთან იჯდა ორი რუსული ასო - ზარაფხანის ინიციალები.

რუსულ-წართული მონეტები, ერეკლე მეფის დროინდელ სირმა აბაზთან ერთად, XIX საუკუნის სამოციან წლებამდე დარჩა მიმოქცევაში, მიუხედავად იმისა, რომ იმ დროს უკვე ფართოდ იყო გავრცელებული რუსული ფული. საქართველოში ბოლოს ბრუნვაში მკვიდრად მოიკიდა ფეხი ქაღალდის საკრედიტო ბილეთებმაც, რომლებიც შეუზღუდავად იცვლებოდა ოქროზე.

თბილისის მუზეუმში, ერთადერთი მუზეუმი, სადაც სისტემატიურად გამოფენილია 1917 წლის რევოლუციის შედეგად, 1918-1921 წლებში გამოშვებული ამიერკავკასიის კომისარიატისა და დამოუკიდებელი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ბონები, აგრეთვე საქართველოს და ამიერკავკასიის ფედერაციის ბონები, გამოშვებული საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციისა და ანექსიის შემდეგ, 1921-1924 წლებში.

1991 წლის 9 აპრილს გამოცხადდა საქართველოს დამოუკიდებლობა. 1993 წლის 5 აპრილიდან მიმოქცევაში იყო საქართველოს ეროვნული ბანკის კუპონები 1995 წლის 2 ოქტომბრამდე.

1995 წლის 2 ოქტომბერს ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე ერთიან კანონიერ სავადასახადო საშუალებად გამოცხადდა ახალი ქართული ეროვნული ვალუტა „ლარი“. მიმოქცევაში შევიდა - 1,2,5,10,20,50 და 100 ლარის ღირებულების საბანკო ბილეთები. სიტყვა „ლარი“, რომელიც შეირჩა ქართული ეროვნული ვალუტის ძირითადი ერთეულის სახელწოდებად, ძველი ქართული სიტყვაა და ნიშნავს, ზოგადად განძს, ქონებას; ხოლო „თეთრი“, რომელიც ლარის მეასედ ნაწილს ეწოდება, ასევე ძველი XIII საუკუნიდან დამკვიდრებული ქართული სამონეტო ტერმინია.

1999 წელს, სრულყოფის თვალსაზრისით, მოდიფიცირებულ იქნა 1995 წლის ემისიის ყველა ნომინალის ბანკნოტები, ხოლო 2002 წელს 1999 წლის ემისიის მხოლოდ 1,2,5 და 20 ლარის ღირებულების ბანკნოტები, ხოლო 2004 წელს 50 და 100 ლარის ღირებულების ბანკნოტები. 2016 წელს მოხდა ასევე 20, 50 და 100 ლარის ღირებულებების ბანკნოტები.

ყველა ნომინალის ბანკნოტის ავერსზე წარმოდგენილია ქართული წარწერები: „საქართველო“, „საქართველოს ეროვნული ბანკი“, ნომინალის დასახელება, საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტისა და ფინანსთა მინისტრის ხელმოწერები, თარიღი და შეიღებულავიანი ბორჯდალოს გამოსახულება, ხოლო რევერსზე - ინგლისურენოვანი წარწერები: „GEORGIA“ და ნომინალის დასახელება.

ქართული ფულის ემისია და განახლება თანამედროვე ეკონომიკის განვითარების თანამდევნი და შეუქცევადი პროცესია.

ლიტერატურა

1. ჩანტლაძე ვ., ფულის, კრედიტისა და ფინანსების ისტორია. თბ., სახ. უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1986-1987, I-II-III ნაკვეთი;
2. ჩანტლაძე ვ. ფულის, კრედიტისა და ფინანსების ისტორია. ლექციების კურსი ეკონომიკური ფაკულტეტის სტუდენტებისათვის. თბ., სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1986;
3. ჭითანავა ნ. გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები, თბ. საქართველოს ეკონომიკურ სამინისტროსთან არსებული ეკონომიკისა და სოციალური პრობლემების ინსტიტუტი. ს/ინტი, 1999, ნაწ. 2;
4. პაპავა ვლ. საქართველო საბაზრო ეკონომიკის გზაზე. თბ., „მეცნიერება“, 1995;
5. ფული საქართველოში. ი. მანაგაძის რედაქტ. - თბ., საქართველოს ეროვნული ბანკი, 2001;
6. ჯავახიშვილი ნ. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ბონები (1919-1921) - თბ., საქართველოს ეროვნული ბანკი, 1998;
7. [http://www.nbg.gov.ge/nbg-ntw-geo/about the bank/qartuli poli.htm](http://www.nbg.gov.ge/nbg-ntw-geo/about%20the%20bank/qartuli%20poli.htm)

REFERENCES

1. Chantladze f. Money, credit and financial history. - Tb. Fine. University Press, 1986-1987, I-II-III area Chantladze f. Money, credit and finance istoria. lektsiebis course of economic faculty students. - Tb. State University Press, 1986.
2. Tchitanava m. Socio-economic problems of the transitional period. - Tb. Ministry of Economy of the economic and social problems instituti.s / Inti, 1999, Part. 2
3. The analyst vl.sakartvelo market economy on the road. - Tb. "Science", 1995
4. Money in Georgia. I. Managadze Edit. - Tb. National Bank of Georgia, 2001.
5. N. Javakhishvili. Bonebi of the Democratic Republic (1919-1921) - Tb. National Bank of Georgia, 1998.